

ADIR ÇEŞMESİ ADIR FOUNTAIN

Yrd.Doç. Dr. Şahabettin ÖZTÜRK*
Arş.Gör.Eylem GÜZEL**

ÖZETİ

Adır Çeşmesi, Van-Erciş karayolunun 40.km.sinden 7 km batıda bulunan Yukarıyaka Köyü'nün Van Gölü kıyısındaki Döşeme (Tevladır) mezrasında yer almaktadır. Adır Çeşmesi'nin yapım tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.Çeşme yaklaşık kare formda olup eyvanı andırmaktadır. Çeşmenin yüksekliği 4.06 m. genişliği 2.28m. derinliği ise 2.59m.dir. 2.20x2.60.m ölçülerindeki çeşme nişinin her iki yanında simetrik olarak inşa edilmiş oturma sekileri yer almaktadır. Çeşme aynalığı üzerinde yer alan yekpare bazalt taş üzerinde üç adet lüle yer almaktadır. Adır Çeşmesi'nde yapı malzemesi olarak bazalt kesme taş, tuğla, kaba yonu ve moloz taş bir arada kullanılmıştır. Adır Çeşmesi'nde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Van, Adır Çeşmesi, Adır Adası, Çeşme

ABSTRACT

Adır Fountain is settled in Döşeme (Tevladır) hamlet, located on the shore of Van Lake, of Yukarıyaka Village, situated in the 7th kilometers westword from the 40th kilometers of Van-Erciş highway. There is no document roncerning the ronstruction date of Adır Fountain. It is in almost square form and resembles iwan. It's height is 4.06m. width is 2.28m. and depth is 2.59m. There are sitting bench built symmetrically on both rides of fountain niche measuring 2.20x2.60m. Basalt ashlar briche, roughmasonry and roughstone were used together as the construction. Materials in Adır fountain. There is no ornamental element in Adır Fountain.

Key Words: Van, Adır Fountain, Fountain, Adır Island,

---

* Akdeniz Üni. Güzel Sanatlar Fak. İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü Öğretim Elemanı

** Yüzüncü Yıl Üni. Fen Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Elemanı

GİRİŞ

Doğu Anadolu Bölgesi'nin en doğusunda yer alan Van bölgesi İlk Çağlardan günümüze kadar bir çok uygarlık kültürünü yaşayarak, önemli eserlerin bölgede oluşmasına neden olmuştur¹.

Van Bölgesi topografyasının engebeli oluşu, yazları sıcak ve kurak olması dolayısı ile Urartular'dan başlayarak çok sayıda su mimarisinin oluşmasına neden olmuştur². Su mimarisinin oluşmasında yeraltı su kotunun yüksek olması ve çok sayıda akarsuyun bölgede bulunması dolayısı ile kanal, köprü, değirmen, hamam, sarnıç, kehriz, çeşme, bent ve baraj gibi bir çok mimari yapı inşa edilmiştir³.

Van İlinde su mimarisi örnekleri içerisinde önemli bir yer tutan Adır Çeşmesi günümüze kadar ulaşan, tek çeşme özelliğini taşımaktadır. Adır Çeşmesi'ne ait tescil ve uygulama projeleri Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurul Müdürlüğü'nce 17.07.2004 tarih ve 3504 karar toplantı nosu ile kabul edilmiştir.

1. KONUM

Adır Çeşmesi, Van-Erciş karayolunun 40. km.sinden 7 km. batıda bulunan Yukarıyaka Köyü'nün Van Gölü kıyısındaki Döşeme(Tevladar) mezrasında yer almaktadır (Çizim:1; Fotoğraf: 1). Döşeme mezrasının 4 km. kuzeyinde Van Gölü içinde Adır Adası yer almaktadır. Köy ile mezra arasında 3 km.lik bir uzaklık bulunmaktadır. Köy ve mezra da çeşme dışında herhangi bir tarihi eser bulunmamaktadır.

Çeşme, günümüzde mezranın içme, sulama ve hayvanların su ihtiyacını karşılamaktadır. Çeşmenin arka ve her iki yan bölümleri, çevresindeki evlere gömülü bir durumdadır. Yapının büyük bir bölümü ayakta olup kemer, taban kaplaması, dinlenme sekisi ve duvarlarda bazı tahribatlar mevcuttur.

Yukarıyaka Köyü muhtarının verdiği bilgiye göre, çeşmenin her iki yan cephesine, arka ve üst bölümündeki yapılar son 35-40 yıl içinde inşa edilmiştir. Çeşmenin yanlarındaki yapı izleri ise bu bilgiyi doğrulamaktadır.

2. TARİHÇE

Adır Çeşmesi'nin yapım tarihi ile mimarisi hakkında herhangi bir yazılı belge bulunmamaktadır. Çeşme, form ve fonksiyonel özellikleri bakımından Bitlis

---

¹ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, İstanbul, 2003, 93-96, 143-147, 160-161; Afif Erzen, *Doğu Anadolu ve Urartular*, Ankara, 1986, 24.

² Oktay Belli, *Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları*, İstanbul, 1997,8-32.

³ Baki Ögün, *Van'da Urartu Sulama Tesisleri Ve Şamran (Samiramis) Kanalı*, Ankara, 1970, 1-25.

merkezindeki tarihi çeşmeler⁴ ile Bitlis-Ahlat'taki Dinhavur Çeşmesi ile benzerlik göstermektedir.

Adır Adası'nda yer alan Lim Manastırı'nın Jamaton bölümü 1766 yılında inşa edilmiştir⁵. Jamaton bölümündeki sivri kemer formu ve Van Gölü çevresindeki XVI. yüzyıl sonrası inşa edilen Jamamtonlarda sivri kemer kullanılması çeşmenin inşa tarihi ile bir bağlantı olduğunu göstermektedir⁶. Adır Adası'nın sosyal aktivitesinin karadaki bir sonucu olarak Adır Çeşmesi'nin inşa edildiği düşüncesi ağırlık kazanmaktadır.

Çeşmenin mimari durumu, yapı malzemesi ve inşa tarihi, Lim Manastırı'nın Jamaton bölümü ve Bitlis İlindeki aynı form ve mimari özellikleri gösteren yapılarla kıyaslandığında; çeşmenin XVII. yüzyılın ortalarında inşa edildiği tahmin edilmektedir.

3. YAPININ İNCELENMESİ

3.1. Plan ve Mimari Özellikleri

Adır Çeşmesi, yaklaşık kare planlı olup bir eyvan oluşumunu göstermektedir. Yüksekliği 4.06 m., genişliği 2.28 m., derinliği ise 2.59 m.dir. Çeşme nişi 2.20x2.60m. ölçülerindedir. Nişin, her iki yandan 0.40 m. genişliğinde 0.43 m. yüksekliğinde simetrik olarak inşa edilmiş oturma sekileri yer almaktadır. Kemer ayakları zeminden 1.44 m. yükselerek, 0.33 m. kalınlığında ve 1.68 m. yarı çapındaki sivri kemer ile açıklık geçilmektedir. Sivri kemerin üzeri bir sıra kalınlığında tuğla ile çevrelenmektedir (Çizim:2; Fotoğraf: 2). Çeşme mimari özellikler bakımından bağımsız çeşme grubuna girmektedir.

Çeşme aynalığı üzerinde yer alan yekpare bazalt taşı üzerinde üç adet lüle yer almaktadır. Su lülerinden orijinal yapılı bazalt taşlı bir yalak içersine akmaktadır (Çizim:3; Fotoğraf: 3). Suyun hangi sistem kullanılarak çeşmeye kadar getirildiği hakkında herhangi bir iz veya bilgi mevcut değildir. Topografya dikkate alındığında büyük bir olasılıkla Van şehir merkezinde yer alan kehrizlerdeki sistem kullanılarak getirildiği tahmin edilmektedir⁷. Yalak içerisindeki su orijinal yapılı bazalt taşlı oluklar içerisinde, yaklaşık 10.00 m. uzaklıkta olan havuz içersine akmaktadır.

Havuzun iki fonksiyonu vardır. Bunlardan birincisi; mezradaki büyük baş hayvanların su içmelerin sağlamak, diğer ise biriken sular ile günümüzde tamamen yıkılmış olan su değirmenini çalıştırmaktır. Değirmende kullanılan su, daha düşük

⁴ Şahabettin Öztürk, *Van Gölü Havzası Ortaçağ ve Sonrası Su Mimarisi* (Y.Y.Ü. S.B.E. Basılmamış Doktora Tezi), Van, 2002, 124-144.

⁵ Abdüsselam Uluçam, *Van Gölü Havzası Mimarisi Van 1*, Ankara, 2001, 117.

⁶ Bu bilgi Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğretim Elemanlarından Arş. Gör. Yalçın Karaca'dan sağlanmıştır. Yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

⁷ Şahabettin Öztürk, "Van'ın Yeraltı Su Kanalları (Kehrizler)," *11-13 Temmuz 2003 Tarihi Kentler Birliği Van Buluşması*, Van, 2003.

kotta bulunan bağ, bahçe ve tarlalarda kullanıldıktan sonra, Van Gölü'ne akmaktadır. Böylece suyun kehriz, çeşme, havuz, değirmen ve sulama gibi beş ayrı görevi bulunmaktadır.

Çeşme, iki sıra halinde kesme taş ile zeminden yükseltilmiştir. Çeşme kemerlerinin üzeri moloz taş örgülüdür (Çizim:4; Fotoğraf: 4). Adır Çeşmesi'nde yapı malzemesi olarak bazalt kesme taş, tuğla, kaba yonu ve moloz taş bir arada kullanılmıştır.

Çeşmenin aynalık, yalak, su oluğu, zemin kaplaması ve oturma sekilerinde mukavemeti yüksek, bölge mimarisinde çok kullanılan bazalt kesme taşı kullanılmıştır. Çeşmede 0.5x16x31 ve 0.8x16x31 ölçülerinde iki tür tuğla kullanılmıştır. Bağlayıcı malzeme olarak kireç harcının kullanıldığı yapıda, kemer ve iç duvar yapımında tuğla, cephesinde ise moloz taş kullanılmıştır.

Yalın bir yapıda olan Adır Çeşmesi'nde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

4. DEĞERLENDİRME

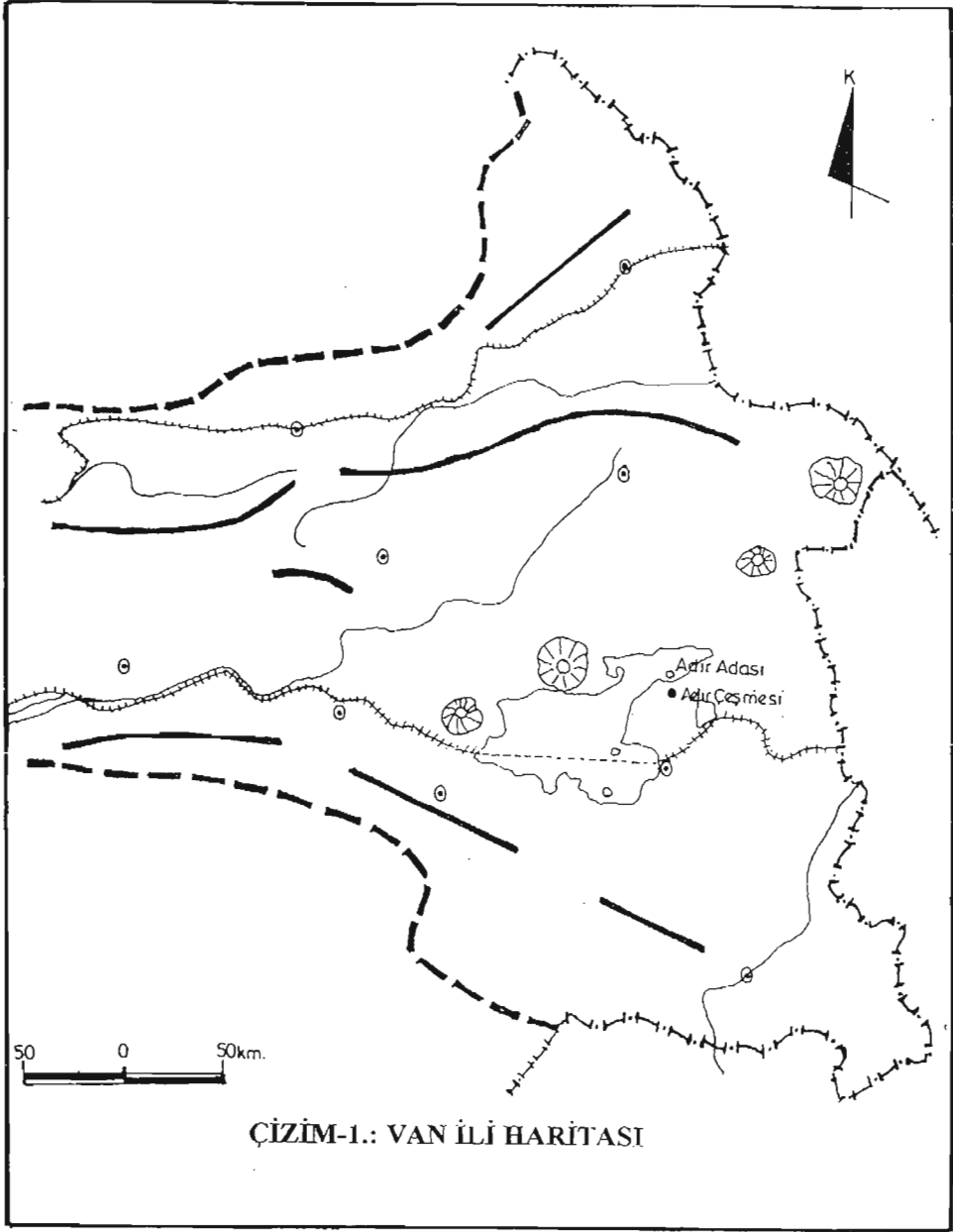
Adır Çeşmesi'nin rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri 1/50 uygulama ölçeğinde Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve TMMOB Mimarlar Odası, Van Şubesi tarafından 2004 yılında hazırlanmıştır (Çizim: 2-5). Restitüsyon projesi, yapıdaki mevcut izler, mezra ve köydeki yaşlı insanlardan elde edilen bilgiler doğrultusunda tamamlanmıştır.

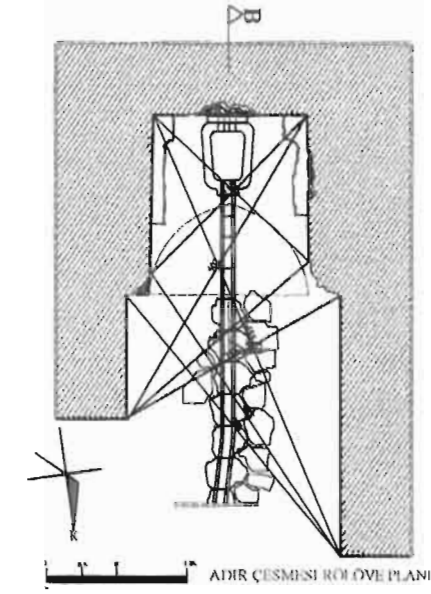
Çeşme, plan olarak Osmanlı Döneminde XVII yüzyıl ve sonrası daha çok yerleşim alanı içerisinde inşa edilen ve halkın her türlü su ihtiyacını karşılamak için inşa edilen bir türdür. Çok fonksiyonel olması dolayısı ile Van şehir merkezindeki Çavuşoğlu Kehrizi ile benzerlik göstermektedir. Adır Çeşmesi, gerek mimari yapısı ve gerek bölgedeki tek örnek olması açısından ayrıca bir çok fonksiyonel özelliği bir arada taşımasından dolayı önemli bir yapıdır. Çeşme, mimari özelliği bakımından Bitlis ili merkezinde yer alan çeşmeler ile büyük bir benzerlik göstermektedir⁸.

Adır Çeşmesi, Hıristiyan kültürünün izlerini taşıyan bir coğrafyada, Osmanlı Devleti'nin hoşgörüsünün bir örneği olarak günümüze ulaşan eserlerden biridir. Van bölgesinde günümüze ulaşabilen tek çeşme olması dolayısıyla daha fazla geç kalınmadan yapı üzerinde gerekli restorasyon çalışmaları başlatılmalıdır.

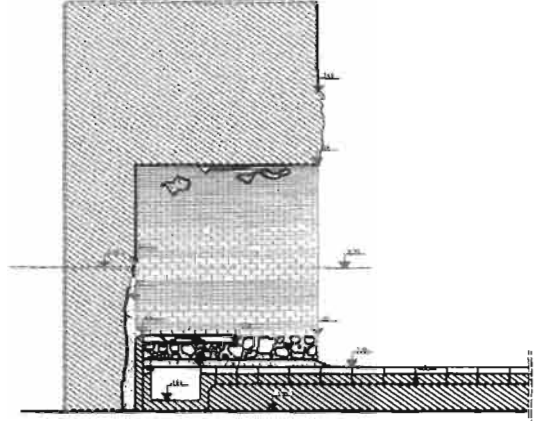
---

⁸ Öztürk, a.g.e.,124-144.

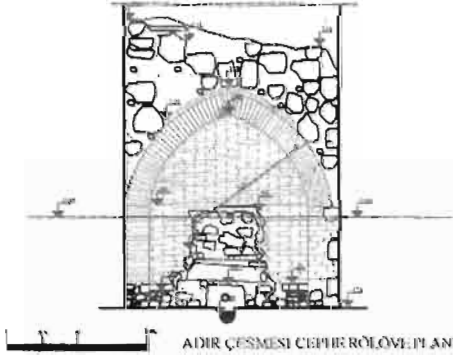

ADIR ÇEŞMESİ RÖLÖVE PLANI

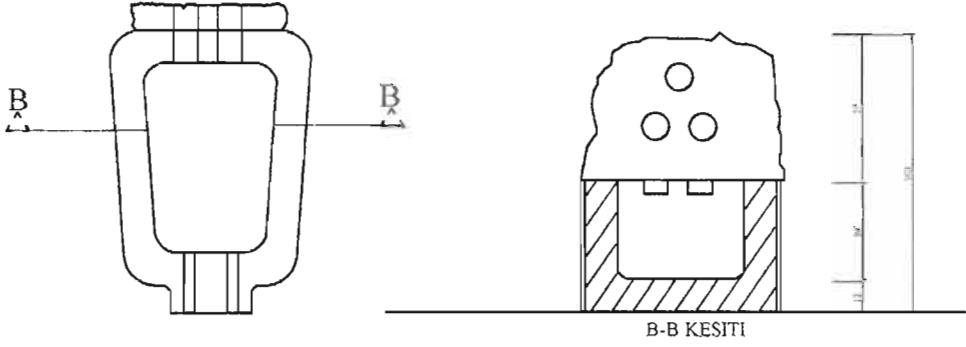
ADIR ÇEŞMESİ B-B KESİT RÖLÖVESİ

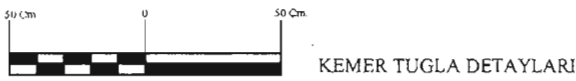
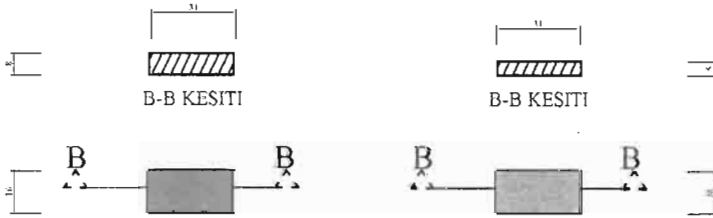
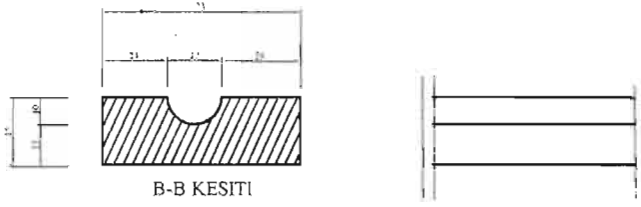
ADIR ÇEŞMESİ CEPHE RÖLÖVE PLANI

Mimar S. ÖZTÜRK
20.09.2003
VAN

ÇİZİM-2.: ADIR ÇEŞMESİ RÖLÖVESİ

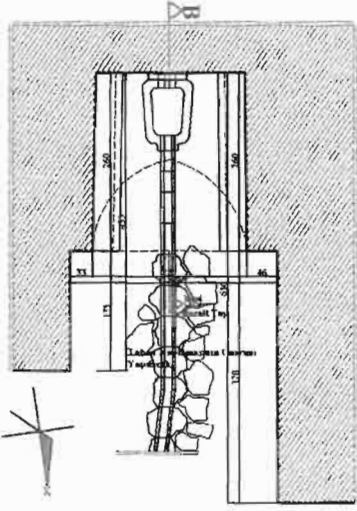

YALAK DETAYLARI

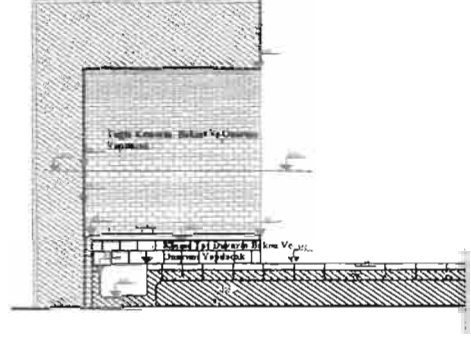

Mimar Ş. ÖZTÜRK
19 Ocak 2024
VAN

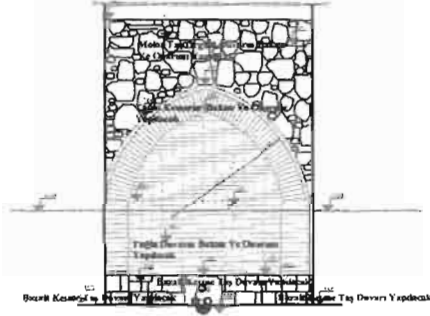
ÇİZİM-3.: ADIR ÇEŞMESİ YAPI ELEMAN DETAYLARI

ADIR ÇEŞMESİ RESTORASYON PLANI

ADIR ÇEŞMESİ H-B KESİT RESTORASYONU

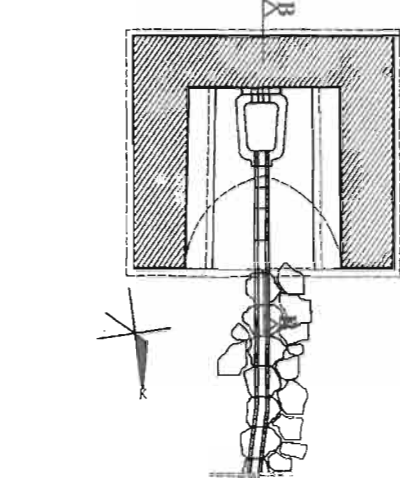

ADIR ÇEŞMESİ RESTORASYON ÇUPLAŞI

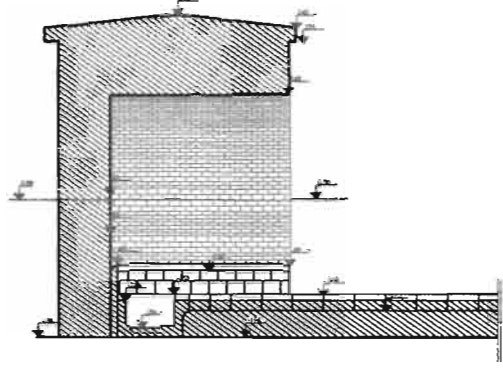
Mimar S. ÖZÇİÇEK
15.04.2014
VAN

ÇİZİM-4.: ADIR ÇEŞMESİ RESTORASYONU

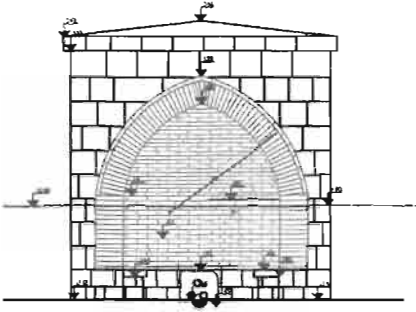

ADIR ÇEŞMESİ RESTİTUSYON PLANI

ADIR ÇEŞMESİ B-B KESİT RESTİTUSYONU

ADIR ÇEŞMESİ CEPHE RESTİTUSYONU

Mimar S. ÖZTÜRK
25.04.2004
VAN

ÇİZİM-5.: ADIR ÇEŞMESİ RESTİTÜSYONU

Fotoğraf-1 : Adır Çeşmesi Genel Görünüşü

Fotoğraf-2 : Adır Çeşmesi Güneybatı Görünüşü

Fotoğraf-3 : Adır Çeşmesi Güney Cephe Görünüşü

Fotoğraf-4 : Adır Çeşmesi Kemer Görünüşü